

крізь призму правових реформ: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 14 лютого 2020 р.).

Василевич Віталій Вацлавович,
учений секретар Вченої ради
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ БОРІТЬБИ З ОРГАНІЗОВАНОЮ ЗЛОЧИННІСТЮ В УКРАЇНІ

Анотація. У тезах, на основі з'ясування негативних тенденцій організованої злочинності, визначаються напрями удосконалення правових та організаційних засад кримінологічної політики боротьби зі злочинністю в Україні.

Ключові слова: Кримінологічна політика, організована злочинність, організована група, стратегія.

Summary. The theses, based on the elucidation of negative trends in organized crime, identify areas for improving the legal and organizational framework of criminological policy to combat crime in Ukraine.

Keywords: Criminological policy, organized crime, organized group, strategy.

В умовах збройної агресії проти України, посилення терористичних загроз, консолідації лідерів (авторитетів) кримінального середовища, активізації співпраці українського злочинного світу з організованими злочинними угрупованнями країн близького та далекого зарубіжжя, суттєвого збільшення у незаконному обігу кількості засобів ураження відбувається зростання рівня особливо тяжких кримінальних правопорушень, учинених у складі організованих груп і злочинних організацій, у тому числі із застосуванням вогнепальної зброї та вибухівки, неконкурентних методів фінансово-господарської діяльності та корупційних можливостей, що породжує нові загрози і виклики щодо успішної реалізації процесів європейської та євроатлантичної інтеграції країни.

Задекларовані в Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю (2011 р.) [1] законодавчі та інституційні зміни (Указ Президента України № 1000/2011) так і залишилися не реалізованими. За офіційними даними МВС та Генеральної прокуратури України, за останні п'ять років на території України виявлено 912 організованих груп і злочинних організацій (2015 р. – 155; 2016 р. – 123; 2017 р. – 136; 2018 р. – 210; 2019 р. – 288), зокрема 41 – з транснаціональними зв'язками (2015 р. – 14; 2016 р. – 5; 2017 р. – 4; 2018 р. – 11; 2019 р. – 7), тобто кількість виявлених у зазначений період таких організованих груп і злочинних організацій зменшилася на 50,0 %. У реальності ж організована злочинність має

значно вищі показники, які важко виявити через її високу латентність [2; 3].

Серйозну загрозу національній безпеці становить діяльність на території України організованих злочинних угруповань, утворених за етнічною ознакою та екстремістської спрямованості, що сприяє ескалації жорстокості й насильства, дестабілізації внутрішньої соціально-політичної ситуації. Суттєво впливають на безпеку життя і здоров'я громадян і такі форми організованої злочинності, як наркобізнес, сексуальна експлуатація, торгівля зброєю, кіберзлочинність (до 40 % відповідних угруповань мають транснаціональний характер, постійно розширюють масштаби і сфери злочинної діяльності).

Одна з найважливіших особливостей організованої злочинності – так звана диверсифікація, тобто здатність швидко змінювати профіль злочинної діяльності, з урахуванням змін легального ринку [4, с. 137]. Злочинність, при недоліках боротьби з нею, здатна до самодетермінації і надання зворотного негативного впливу на обставини, що її обумовили, у тому числі на політику, економіку, соціальну та духовну сфери. Вона впливає на «фонові явища», посилюючи їх та надаючи їм нових характеристик [5, с. 539].

Особливо слід відмітити істотні прорахунки у самій стратегії й тактиці боротьби зі злочинністю. Застарілість положень нормативно-правових актів, наявність прогалин в організації боротьби з діяльністю організованих злочинних угруповань, скорочення спеціальних підрозділів в органах внутрішніх справ (Національній поліції), відсутність належної взаємодії та координації правоохоронних органів, неадекватність моніторингу криміногенної ситуації та її оцінки, що спричиняє низьку ефективність результатів боротьби з організованою злочинністю, а також відсутність належної правової основи боротьби з організованою та професійною злочинністю (кримінологічна ситуація змінюється швидше, ніж чинний закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (1993 р.) [6], який не здатний їй протистояти) свідчать про недосягнення пріоритетних цілей Стратегії національної безпеки України (2015 р.) [7].

Також необхідно відмітити, що психологічна й професійна підготовка працівників правоохоронних органів все менше відповідає новим викликам організованої злочинності, яка досить активно трансформується організаційно, технічно, технологічно, територіально, а серед працівників правоохоронних органів переважає значна частина молодих спеціалістів, які не тільки не готові психологічно протистояти таким злочинним діянням, але й не мають достатнього професійного досвіду такої роботи.

Викладене дає змогу виділити ряд проблем, притаманних діяльності правоохоронних органів в організації боротьби з організованою злочинністю, зокрема: а) недооцінка проблеми організованості, що виражається у слабкій організаційно-аналітичній

діяльності, фіксуючи процеси консолідації, спеціалізації, професіоналізації кримінального середовища. Унаслідок цього склалася ситуація «зачарованого кола» – одні не змогли побачити розглянуте явище, інші ж не хотіли з різних причин говорити про нього; б) недостатність активізації та цілеспрямованості оперативного пошуку осіб – можливих учасників організованого злочинного співтовариства, у тому числі й у місцях позбавлення волі; в) відсутністю випереджаючого пошуку з боку правоохоронних органів можливих сфер злочинної активності; г) недоліки у контролі за діяльністю особливо небезпечних лідерів злочинних угруповань в установах виконання покарань; д) упущення у роботі по виявленню діяльності особливо небезпечних лідерів злочинних співтовариств.

Тому, з метою удосконалення кримінологічної політики боротьби з організованою злочинністю в Україні, необхідно: а) спрямувати зусилля усіх правоохоронних органів на активну запобіжну діяльність та створення міжвідомчого координуючого органу з ретельно розробленою кримінологічною стратегією боротьби на державному рівні; б) прийняти нову редакцію Закону України «Про боротьбу з організованою злочинністю» як правової основи для боротьби зі злочинними співтовариствами, що є ядром організованої злочинності; в) посилити матеріально-технічне забезпечення спеціальних підрозділів; г) підвищити рівень спеціальної професійної підготовки працівників правоохоронних органів, особливо Національної поліції України з урахуванням новітніх інноваційних методик навчання; д) розширити «інформаційну війну» для боротьби з організованою злочинністю, що має за мету розкрити перед широкою громадськістю злочинні цілі, плани і способи діяльності злочинних співтовариств, висвітлення антисуспільної і антидержавної спрямованості керівників злочинних організацій, створення належної моральної готовності щодо запобігання найнебезпечнішим формам організованої злочинності.

З урахуванням створення нових правоохоронних інституцій та системних змін у діяльності правоохоронних і розвідувальних органів варто віднести низку інституцій (Державне бюро розслідувань, Національна гвардія України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів) до переліку органів, які уповноважені запобігати організованій злочинності, з визначенням головного суб'єкта (уповноважений підрозділ Національної поліції) у загальнодержавній системі, що відповідає європейській і світовій практиці. Запровадження механізму координації діяльності державних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю має ґрунтуватися на ефективній взаємодії правоохоронних органів у формах проведення на постійній основі міжвідомчих нарад, створення

спільних слідчо-оперативних груп для виявлення, розслідування та припинення діяльності організованих злочинних угруповань [8, с. 427].

На основі аналізу Перехідних положень Конституції України, Прикінцевих і Перехідних положень КПК України, Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року варто підтримати пропозиції щодо доцільності створення (відновлення функціонування) спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю у структурі Національної поліції України.

Серед інших заходів інституційного забезпечення запобігання організованій злочинності в Україні необхідно виокремити державний орган (наукову установу), відповідальний за розроблення та впровадження новітніх методів і способів боротьби з організованою злочинністю з урахуванням сучасних загроз; здійснювати постійний моніторинг судової практики у кримінальних провадженнях за ознаками організованої злочинної діяльності та готувати на постійній основі відповідні рекомендації; розробити критерії та запровадити систему оцінки ефективності діяльності правоохоронних органів; запровадити уніфіковані міжнародні стандарти добору, комплектування та підготовки співробітників спеціальних та інших оперативних підрозділів правоохоронних органів, а також підвищити їх матеріальне забезпечення та посилити гарантії соціального захисту.

Таким чином, з урахуванням негативних тенденцій організованої злочинної діяльності, нестійкого безпекового середовища в Україні та на її кордонах, складної криміногенної ситуації, організація системної боротьби з організованою злочинністю має стати одним із пріоритетних завдань державної політики та потребує вжиття дієвих зкоординованих заходів і поглиблення правоохоронної співпраці. Боротьба з організованою злочинністю в системі забезпечення національної безпеки країни полягає в реалізації на міжнародному, загальнодержавному та відомчому (міжвідомчому) рівнях комплексу правових, організаційних (інституційних) та практичних заходів з метою об'єктивного кримінологічного аналізу цього явища, виявлення та усунення детермінантів, які сприяють учиненню окремих правопорушень, викриття осіб (організованих груп, злочинних організацій, банд, інших угруповань), які вчиняють злочини, припинення злочинних дій на стадіях підготовки або замаху, а також відвернення (мінімізації) їх негативних наслідків (відшкодування збитків, повернення активів, відновлення прав потерпілих).

Список використаних джерел

1. Про Концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21 жовт.

2011 р. № 1000/2011. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011>

2. Вплив соціально-економічних процесів на злочинність в Україні та у світі (за офіційними матеріалами ООН, Всесвітнього банку, статистичного органу Євросоюзу (Eurostat), Державної служби статистики України): аналітичний огляд. Київ: ДНДІ МВС України, 2020. 96 с.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

4. Організована злочинність в Україні та країнах Європи : посібник / за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 248 с.

5. Лунеев В. В. Преступность XX века: мировые, региональные и российские тенденции. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Волтерс Клувер, 2005. 912 с.

6. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон від 30 черв. 1993 р. № 3341-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>

7. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

8. Жаровська Г. П. Транснаціональна організована злочинність в Україні: феномен, детермінація, протидія: монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2018. 568 с.

Головкін Богдан Миколайович,

завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;

Лисодед Олександр Володимирович,

доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ОСОБА ЗЛОЧИНЦЯ» ТА «ОСОБИСТІСТЬ ЗЛОЧИНЦЯ»

Анотація. У тезах розглядається співвідношення понять «особистість злочинця» і «особа злочинця». Наводяться аргументи щодо використання у сучасній кримінології поняття «особа злочинця».